

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Melati van Java. Dochter van Indië

Loo, G.C.G. van de

Citation

Loo, G. C. G. van de. (2014, January 14). *Melati van Java. Dochter van Indië*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/23020>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/23020>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/23020> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Loo, Geertje Cornelia Grietje (Vilan) van de

Title: Melati van Java : dochter van Indië

Issue Date: 2014-01-14

III Gevierd en vergeten

10 Ethische vrouwen 1902-1910

Men moest de kolonie opheffen tot het eigen, Europese niveau van beschaving, was de idee. Daarin school een groot vooruitgangsoptimisme: wie 'de' beschaving ontdekte, zou die zich eigen willen maken. Het was daardoor een morele plicht de beschaving te brengen. Dit principe van opheffen en beschaven werkte ook in katholieke kringen. Daar wilde men elkaar op het juiste katholieke pad brengen en houden, wat vooral zichtbaar was in het groeiend aantal katholieke verenigingen en organisaties aan het begin van deze eeuw. Hierin kregen vrouwen een eigen rol toegewezen, die in het verlengde lag van het ideale moederschap. Vrouwen waren bij uitstek geschikt om te zorgen en op te voeden, en daardoor de aangewezenen om jonge katholieke meisjes bij te staan. Er waren kwesties die een meisje vanwege de kiesheid alleen aan een vrouw kon zeggen. Opheffen en beschaven waren in het leven van Marie Sloot vertrouwde begrippen. Ze was bij de oprichting van de Rooms-Katholieke Vereeniging ter Bescherming van Meisjes betrokken en ze zou de rest van haar leven hierin actief zijn.

10.1 Meisjesromans

Begin 1903 werd Marie Sloot 50 jaar, een leeftijd die haar tot nadenken stemde. Zij keek terug en beseftte dat er veel veranderd was. Zij keek vooruit, en wist dat haar werk nog niet af was. In een brief aan Jan van der Lans schreef ze nostalgisch gestemd:

Soms bekruipt mij een gevoel van weemoed - ik denk aan den heerlijken tijd van werkkraft vroeger toen ge mij met een goochelaar vergeleek, die naar verkiezing uit zijn mouw van alles haalde - groote romans, toneelteksten, historische stukken, Dompertje artikelen, letterkundige essays en wat dies meer zij.

Of ik 't nog kan? Misschien wel maar ik heb mij teruggetrokken, men vergeet mij langzamerhand en daar ik eerst allen geweigerd heb, vraagt men mij niet meer en ik geniet van mijn welverdiende rust - en ga naar ik hoop een kalmen ouderdom tegemoet.

Doch, de fantasie laat zich niet in slaap wiegen, die blijft werken en woelen en zoekt een uitweg - en 't resultaat?⁵⁰⁰

Dat resultaat, waarover Marie vooralsnog niet heel veel losliet, was een roman over een katholiek meisje dat dankzij haar principes gered zou worden, met daarbij kritiek op het katholieke leven. Het manuscript was zo goed als af, maar: 'Wat ik met het ding moet doen weet ik niet. - in elk geval geef ik het *nooit* uit onder mijn naam - geld verdienen wil ik er niet mee [...].'⁵⁰¹ Vervolgens vroeg ze Van der Lans naar zijn mening over het manuscript en waar ze het zou kunnen publiceren. Dat laatste moet hem verbaasd hebben: zij, die zo veel contacten met uitgevers had, wist het kennelijk niet, wat iets zei over de nieuwheid van dit manuscript voor haar. Zijn antwoord werd met spanning afgewacht, ondanks het: 'Ik kan weken en zelfs maanden wachten.'⁵⁰² Antwoord moest en zou er komen.

Dat de voortgang van de nieuwe geheime roman niet zo vlotte, lag aan Marie zelf, of beter gezegd aan haar familieomstandigheden. Marie's zuster Chrisje had de laatste jaren door de ziekte van haar man een moeilijke periode doorgemaakt. In 1898 was Gerard Kortenhorst door een beroerte getroffen; waarna hij verpleegd werd bij de katholieke broeders van Johannes de Deo, te Haarlem.⁵⁰³ Hier werd hij geleidelijk onbe-

reikbaar voor de wereld buiten de broeders, wat voor Chrisje en de zes zonen een groot verdriet moet zijn geweest. Bij Marie en Lina vonden ze steun. De zusters deelden een liefde voor reizen en in deze jaren trokken ze er dan ook samen op uit. In augustus 1903 reisden Marie en Chrisje met de kinderen naar Italië, waar ze een maand in 'Villa Vincenttia' zouden verblijven.⁵⁰⁴ Ook op reis dacht Marie aan haar nieuwe roman; op briefkaarten schreef ze tussen allerlei andere onderwerpen er regelmatig over, zoals in augustus 1903: 'Ge moet mij voor 't geen ik U heb opgedragen maar niet hierheen schrijven. Ik zet me hier alle mogelijke zaken uit het hoofd.'⁵⁰⁵

Anno 1903 waren de neefjes van Marie uitgegroeid tot jonge mannen: Carel was nu 21 jaar, Louis 19, dan volgde Rad (Leonardus Gerardus) van 17 en daarna de drie jongsten Jules (Julius Anton) van 14, Moot (Timotheus Maria) van 12 en Pit (Gerard Carel) van 7. Het 'Kortenhorst-ensemble', zoals Chrisje dit noemde, ging graag en vaak naar het buitenland, waarbij ook Londen werd aangedaan, de woonplaats van Nico Sloot, die op zijn beurt af en toe naar Nederland kwam en van het zwemmen in de waterrijke omgeving van Weesp genoot.⁵⁰⁶ Chrisje bleef een hartelijke moeder, ondanks haar moeilijke huwelijks situatie. Ze bezat een 'onblusbare levensmoed', zou een van haar kinderen later schrijven, 'zij ging lachend door het leven'.⁵⁰⁷ Zo wilde zij voor de kinderen zijn, maar het laat zich gemakkelijk indenken dat zij diep verdriet moet hebben gevoeld. Op reis evenwel liet ze er weinig van te merken. Voor het oog overheerste vrolijkheid, getuige ook deze anekdote uit een van Chrisjes brieven, geschreven tijdens een reis met Marie:

Voor ons uit liep een familie, een dikke trapgans van een dame, 2 burgerheeren en een meisje. Ze knoopten een gesprek aan en 't eerste wat ze weer vroegen was uit welk vreemd land we kwamen. Ik loog brutaalweg: uit Rusland. Dat vonden ze verschrikkelijk interessant, maar die arme Marie moest van alles over Rusland vertellen en om mij geen dementi te geven, fabelde zij maar raak over steppen en Kieghiesen en samovaar alsof zij een geboren Russin was. In een restaurant gekomen nam ik uit een koelemmer een stuk ijs. Voor 't laatst ontmoetten we de trapgans, ik ging naar haar toe en zei in mijn beminlijkste Duitsch: 'Ich verabschiede mit einem Russischen Handdruck' meteen stopte ik 't stuk ijs in haar hand. Ze gaf een gil, wij lachten van belang en ze vond mij 'ein drollige Dame'. Marie was op die qualificatie wel eenigzins jaloersch.⁵⁰⁸

Op 27 augustus 1903 gebeurde uiteindelijk het gevreesde: Gerard Kortenhorst stierf. Het 'Kortenhorst-ensemble' verbleef in Niederlahnstein, een stadje in de Rijnstreek. Er was nog een waarschuwing gekomen, waarop Chrisje en haar oudste zoon Carel meteen waren teruggereisd naar Nederland; de rest volgde later. Marie ging ook terug, zonder evenwel erg aangedaan te zijn door het overlijden. Aan Jan van der Lans schreef ze enigszins harteloos: 'Op zichzelf was het feit niet treurig daar hij sinds lang niet meer was dan een levend lijk maar het kwam erg ongelegen en wij moesten hals over kop naar huis, we verlieten in [Emmerik] de boot bij onze terugreis.'⁵⁰⁹ Meer aandacht had ze voor haar nieuwe roman, temeer daar Van der Lans kennelijk de roman 'drukbaar' achtte.⁵¹⁰ Nu wilde ze het manuscript uitbreiden, het zou katholiek Holland schokken, en het pseudoniem vond ze zeer belangrijk: 'Ze moeten denken dat het van een jong broekje komt.'⁵¹¹

Met de dood van de *pater familias* Kortenhorst kwamen veranderingen. Chrisje besloot afscheid te nemen van Weesp en naar Amsterdam te verhuizen; ze vond een huis aan de Johannes Verhulststraat 60. Ze verhuisde niet alleen om dichterbij Marie en Lina te zijn, maar ook uit praktische overwegingen. Carel studeerde in de hoofdstad medicijnen en enkele kinderen zaten daar op school. Zo verruilde Chrisje haar dorpse leven voor een

stads bestaan, een dat bepaald niet slechter leek. Ze ontving graag en veel vrienden en er waren talloze muziekavondjes waarop de muzikale Chrisje als vanouds piano speelde. Nog altijd wrokte Marie over de belediging die haar door Viola en consorten was aangedaan. Bij de 'ouderen' gezet te worden, had haar diep gegriefd, zodanig dat ze regelmatig over *Van onzen Tijd* aan Jan van der Lans een opmerking maakte. Haar artikel in *Het Nieuwe Dompertje* waarin ze zulke sarcastische opmerkingen over zichzelf als oude garde had gemaakt, kon ongelukkig genoeg opgevat worden als een bevestiging daarvan. Doorwerken op dezelfde manier en trouw zijn aan het geliefde genre van het idealistische realisme werd kennelijk niet zo hoog aangeslagen.

Inmiddels waren er veel meer vrouwelijke auteurs in de openbaarheid getreden. Zij schreven in vrouwentijdschriften als het vooruitstrevende *De Hollandsche Lelie*, zij publiceerden over Indië en traden in de openbaarheid onder eigen naam, los van enige schaamte van geld willen verdienen met haar werk.⁵¹² In *De Hollandsche Lelie* verschenen regelmatig feuilletons en essays van schrijfsters als Cornélie Noordwal (1869-1928), Jeanne Reyneke van Stuwe (1874-1951) (die volgens Marie frivole stukjes schreef die ook nog eens 'mondain' waren⁵¹³) en Marie Ovink-Soer (1860-1937). Uiteraard publiceerde de hoofdredactrice Anna de Savornin Lohman zelf ook. Regelmatisch verschenen er schrijfsters met foto en interview in het blad, iets wat hun bekendheid aanzienlijk vergrootte. Marie Sloot behoorde hier niet toe. Zij had natuurlijk zoals ze aan Van der Lans schreef 'allen' bedankt, maar óver een auteur publiceren kon ook zonder haar medewerking. Meer en meer leek zij zich terug te trekken in katholieke kringen, waar ze wel waardering kon vinden. Aan romans over Indië werden eisen gesteld waaraan zij niet wilde voldoen. De populariteit van neoromantische romans en novellen zoals Augusta de Wit die schreef, toonde overtuigend aan wat de literaire mode was. Iets als *Orpheus in de dessa* (1903) had Melati van Java nooit kunnen - of willen - schrijven.

De brieven en kaarten die Marie in deze jaren aan Jan van der Lans schreef, laten zien hoezeer de katholieke wereld haar bezighield. Wat de een had gezegd, wat een ander had gemeend, wat een derde had moeten doen, het was een vissenkom waarin geen enkele beweging haar ontging. De enige vrolijke noot klonk in 1904, toen ze hem op een correspondentiekaart met zijn ondertrouw met Julie Russel feliciteerde: 'Van harte geluk met uw ondertrouw. Spoedig hoop ik mijn felicitaties ook aan de a.s. mevr v.d. Lans te herhalen. [...] Wij wenschen u aangename bruidsdagen en een prettig huwelijksfeest toe.'⁵¹⁴ Kennelijk ging ze ervan uit niet uitgenodigd te zullen worden.

Intussen bestond er nog altijd een trouw lezerspubliek voor de boeken van Marie. In de laatste serie *Romantische werken* waren in 1902 verschenen *Miss Campbell en andere verhalen* en *Het kasteel Schlesheim*. Daarbij beleefde *Angeline's beloften* een derde druk en kwam er - naast die katholieke roman - ook nieuw werk aan. Oppervlakkig gezien veranderde er dus niet veel. Melati van Java bleef een populaire naam in de boekwinkel, alleen voelde de vrouw achter dit pseudoniem dat de tijden aan het veranderen waren, en niet in haar voordeel. Dat bleek ook bij de nieuwe roman *Het Boschmeisje* (1903), die niet het 'ding' was waar ze Jan over had geschreven.

Véél advertentiekosten ervoor maakte de uitgever niet, en dat terwijl een nieuwe roman van Melati van Java altijd opgang gemaakt had. Wellicht bezat Uitgeverij VIVAT geen budget. Pas in 1904 verscheen een advertentie, die het boek als eerste aanbeveling noemde een 'Sint Nicolaas Geschenk voor Jonge Dames', en pas daarna vijf titels van Thérèse Hoven opsomde.⁵¹⁵ Het was zonder meer karig voor een auteur die beter en meer gewend was. Breed besproken werd *Het Boschmeisje* evenmin. In 1920, bij een heruitgave, merkte *De Limburger* voorzichtig op: 'Het Boschmeisje is zoo vreemd, verbijsterend onwaarschijnlijk, dat we er liever geen oordeel over uitspreken.'⁵¹⁶ *De Tijd* was enigszins positiever maar ook terughoudender dan gebruikelijk: 'Het is een

ingewikkelde geschiedenis, vol romantiek en onverwacht gebeuren, een raadselachtige geheimzinnigheid, waar bijna een detective voor nodig is, maar die toch zonder detectief afloopt en prachtig zich oplost.⁵¹⁷ Of het boek zo moeilijk was, hing uiteraard van de goede verstaander af. De Melati-kenners troffen vertrouwde thema's aan. Marie Sloot beschreef de geschiedenis van Maria Voornwijck, een Moluks meisje dat na schipbreuk en andere moeilijkheden in een woud leefde. De schrijfster situeerde de roman in de achttiende eeuw, ten dele in Frankrijk. Het 'bosmeisje' komt onder de hoede van de lieve en katholieke Simone. Tussen de twee meisjes ontstaat geleidelijk een diepe band. Het is Simone die haar alles leert wat een beschaafd jong meisje moet weten, laten en doen, en het is Simone die haar een nieuwe naam geeft: Marie Louise le Blanc, waarmee het Molukse meisje een 'blank' stempel krijgt. Wanneer Marie Louise gedoopt wordt, is dat voor beiden een groot geluk; daardoor is hun vriendschap nog inniger. Maar dan gaat Simone trouwen, iets wat de band tussen de meisjes voorgoed zal veranderen. Marie Louise is dermate geschokt, dat ze in een klooster wil treden. Door dit verhaal weeft Marie een nevenintrijs van een ontvoering en de zoektocht van de grootouders naar hun verloren gewaande kleindochter. De roman eindigt met de terugkeer van Maria Voornwijck in de familiekring.

Al met al dus geen nieuwe thema's: het ver weg gelegen Indië waarvan de Molukken deel uitmaakten, een innige band tussen (jonge) vrouwen en het geluk dat het katholieke geloof bracht. Daarbij kwam het populaire idee van het wilde kind, *l'enfant sauvage*, dat de beschaving leerde kennen en liefhebben. In de bestaande literatuur moet Marie genoeg voorbeelden ter inspiratie hebben gevonden. Alleen al het geval van Victor van Aveyron (circa 1790-1828) was aansprekend genoeg: de Franse jongen was een zogeheten wolfskind, dat in 1800 door drie jagers werd gevonden.⁵¹⁸ Hij had levenslange verzorging nodig, maar zou - in tegenstelling tot het bosmeisje - nooit leren spreken. Eerder kende Overijssel een echt bosmeisje: in 1718 werd er in Craneborg een 'wild meisje' gevangen, dat uiteindelijk een thuis vond in Zwolle.⁵¹⁹ Maar het waren de scènes waarin Marie het doen en laten van haar bosmeisje beschreef, die voor *De Limburger* en waarschijnlijk ook voor andere kranten, veel en veel te ver gingen. Had een meisje dit echt in zich? Moesten de 'jonge dames' dit lezen? Marie had uiterst precies opgetekend hoe het bosmeisje reageerde toen zij door dieren werd aangevallen:

Zij stond stil en zong hoog en trillend als om het ondier te tarten, dat haar huilend bleef aanstaren, begeerig den sprong te wagen, maar zij scheen haar kracht met de zijne te meten en toen onverwacht sprong zij terug, hief haar knuppel op en snel als de gedachte liet zij het hout lachend neervallen op den kop van den wolf, juist toen hij zich met een woesten sprong zich op haar wilde werpen.

Als door den bliksem getroffen viel het monster aan haar voeten neer; zij liet een schellen triomfkreet hooren en greep toen met een wild gebaar het half doode dier aan de keel, scheurde met haar lange nagels zijn huid stuk en dronk gretig het warme bloed dat uit de wond stroomde.

Zij was gevangen in de smalle rotsspleet en scheen er zich van bewust, maar haar onzekerheid duurde niet lang; zij heesch zich zelf omhoog, vatte post op een smal vooruitstekend stuk rots en zwaaide toen haar knuppel boven haar hoofd. De honden gingen voort woedend tegen haar te blaffen; zij vloog rechts, links, verbrijzelde met haar knods een paar honden de pooten, greep ze toen in haar tengere handen en slingerde ze achter zich tegen den grond. Een groote hond wierp zich schuimbekkend met opengesperde muil op haar; zij pakte hem bij den strot, stak haar hand in zijn bek en trok hem de tong uit."⁵²⁰

De Indische roman die op *Het Boschmeisje* volgde, bevatte zulke scènes niet. In het al eerder aan de orde gekomen *Orchidée* (1905) haakte Marie in op nog altijd actuele vraagstukken over meisjes, onderwijs en vrouwelijkheid. De Indische titelheldin heeft van haar Hollandse vader - haar Indische of inheemse moeder is overleden - bijles gekregen.⁵²¹ Op een eiland in de Molukken waren zij een gelukkige twee-eenheid. In Nederland moet Idée Sonerius een universitaire studie oude talen volgen. Maar dat loopt anders. Wanneer de baboe doodgaat, is er een wending in het boek. Het huishouden loopt mis, Idée is eenzaam, er komen aanvaringen tussen haar en haar vader en de studie vlot niet meer. Wanneer ze verliefd wordt, vraagt haar aanstaande haar te blijven studeren, maar vooral echt vrouw te zijn, hetgeen zeggen wil huisvrouw en moeder te zijn:

Neen, je moet juist studeeren, want ik zal er trotsch op zijn een vrouw te hebben die Doctor is en toch vrouw blijft, een lieve, liefhebbende vrouw. Je hebt nu tijd en gelegenheid je te oefenen in beide - en zie na donkere, sombere dagen zal ook voor ons de zon nog eens schitteren, geloof je niet, Idée?⁵²²

Er stond deze keer geen onvertogen woord in, en wellicht zette uitgever Bruna daarom meteen groots in met de reclame. Omvangrijke - en dus dure - advertenties verschenen waarin *Orchidee* werd aangeprezen als 'het gunstigst ontvangen meisjesboek voor 1905', en twee edities aanbood: eentje in 'pracht. stempelband' voor fl 2.90 en een goedkope ingenaaide versie (fl2.40), beide uiteraard 'rijk geïllustreerd'.⁵²³ Het bleef evenwel een roman voor meisjes. Die kon Marie nog wèl schrijven, ondanks de vermoeidheid die ze eerder aan Jan van der Lans had gemeld. Schrijven voor volwassenen leek moeilijker te zijn geworden.

10.2 Onze roomse meisjes

In 1904 eindigden Marie's redactionele werkzaamheden voor *De Huisvriend*. Waarom, is niet bekend. Het was een grote verandering na 23 jaar trouwe dienst. Niet alleen vielen hiermee vaste inkomsten weg, maar ook beviel juist het redactiewerk, zoals ze eerder aan Van der Lans had geschreven, haar meer dan romans te schrijven. Het leek of zij geleidelijk wegdreef van het literaire wereldje, ook al omdat de katholieke roman waaraan zij werkte, eerder polemisch dan letterkundig van opzet leek te zijn. Daarbij kwam nog iets anders. Eveneens in 1904 raakte Marie diepgaand betrokken bij de katholieke filantropie, die destijds een sterke groei vertoonde.

De katholieke emancipatie was nog lang niet voltooid. Maar men was op weg, en men wist elkaar te vinden in talloze verenigingen en organisaties, katholiek van signatuur en sfeer, die een eigen doel en een eigen doelgroep hadden. Middenstand, neringdoenden, kantoor,-en handelsbedienden, spoor-en tramwegpersoneel bezaten een eigen organisatie, die soms iets weg had van een vakbond, en dan weer van een gezelligheidsvereniging. De katholieke patroons in de bouwbedrijven verenigden zich, evenals de katholieke militairen, en dan waren er natuurlijk nog de vele muziek- en zangverenigingen. Men was mèt elkaar, onder elkaar en voor elkaar: er bestonden verscheidene filantropische verenigingen. Katholieken namen de zorg voor andere katholieken op zich, uit verantwoordelijkheidsgevoel voor de ziel van de mede-katholiek. De kranten uit die tijd laten een verbazende hoeveelheid meldingen van avondjes en activiteiten zien. Dat dit verantwoordelijkheidsgevoel een zekere spanning veroorzaakte met de vrije wil van de mede-katholiek, laat zich gemakkelijk indenken.

Binnen de katholieke charitas namen vrouwen een eigen, aparte, plaats in. De klooster-

zusters bezaten een zeer groot werkveld, zoals Marie Sloot in 1898 had beschreven, maar de vrouwen buiten de kloostermuren verrichtten in toenemende mate filantropisch werk. Onbetaald, maar rijk aan betekenis. Niet alleen bleken vrouwen via verschillende vrouwenverenigingen in staat om pastorale zorg aan andere vrouwen te verlenen, ook vormden al deze verbanden bij elkaar een netwerk van 'ons soort katholieken'. Het was immers vanzelfsprekend, alleen te willen samenwerken met degenen die bekend en vertrouwd waren. Of, ingeval van een comité dat zoals het Vondel-comité een doel gesteld had, met indrukwekkende en invloedrijke namen. Idealiter beide.

Wat dat laatste betreft, waren de zogeheten 'Maria-kringen' een welsprekend voorbeeld. Het was kapelaan Alphons Ariëns (1860-1928) die instemming van de kerk kreeg om Mariaverenigingen op te richten, met drankbestrijding als doel. Al waren dit geen specifieke vrouwenorganisaties, toch golden de kringen als voorlopers hiervan, omdat hier katholieke vrouwen - uit midden en hogere kringen afkomstig - prominent aanwezig waren. Hierin bezat Albertine Steenhoff-Smulders (1871-1933) een centrale rol mede dankzij de vriendschap tussen haar echtgenoot en Ariëns.⁵²⁴ Deze laatste wist: 'Alles hangt af van de vrouw.'⁵²⁵ Met andere woorden, het moederschap dat zij in het gezin vervulde (of diende te vervullen), kon zich uitstrekken tot de maatschappij. Vrouwen zouden omwille van de zorg voor andere vrouwen, belangrijke taken opnemen.⁵²⁶

In 1904 zette Ariëns een nieuwe stap door op een vergadering te zeggen: 'Alleen een bond, bestuurd door onze vrouwen zelf, laat haar toewijding, scherpzinnigheid en tact tot ontwikkeling komen.'⁵²⁷ Dat idee vond weerklank bij katholieke vrouwen als Steenhoff-Smulders, Marie Gijsen (1856-1936), Maria Viola en ook bij Marie Sloot.

Het sprak vanzelf, dat de genoemde kwaliteiten anderen ten goede moesten komen; vooral het gebrek aan goed onderwijs voor meisjes had de aandacht.⁵²⁸ Een katholieke vrouwenbond zou evenwel nog een aantal jaren op zich laten wachten.

Op 11 augustus 1904 stond er in *De Tijd* een bericht over alweer een nieuwe katholieke organisatie, die in oprichting was. De vergadering van de Rooms-Katholieke Vereeniging ter Bescherming van Jonge Meisjes, afdeling Amsterdam, werd 'niet zeer druk' bezocht.⁵²⁹ Dat kon niet aan het doel van de Vereeniging liggen. Volgens de rede van de geestelijk adviseur monseigneur Konings bezat het werk voor de jonge meisjes 'hooge beteekenis', ook gezien de praktische inrichting ervan:

door aan 't station dames te plaatsen, die zulke personen kunnen beveiligen tegen het gevaar en door de meisjes, die maar al te dikwijls geheel vreemd zijn, zonder familie of kennissen, in de gelegenheid te stellen hun avonden gezellig en nuttig door te brengen. In de laatste richting ook is de Vereeniging ook voornemens, zich uit te breiden, en daartoe rekent zij op steun van alle katholieken, want er is nog veel, zeer veel noodig.⁵³⁰

Met dat laatste bedoelde de monseigneur vooral geld. Er waren inkomsten nodig om de meisjes op te vangen, en ook voor het tehuis dat nodig was voor de avondjes. Het zogeheten stationswerk diende om meisjes op te vangen die naar de stad kwamen. Vooral Amsterdam had een sterke aantrekkingskracht op meisjes, die zich niet altijd bewust waren van 'de gevaren, die haar godsdienst en zedelijkheid bedreigen', zoals de Vereeniging dat in de statuten formuleerde.⁵³¹

Aan deze Vereeniging zou Marie veel van haar tijd geven. Kennelijk kon zij zich dat financieel veroorloven. Ze was een van de oprichters, zonder dat ze direct in het bestuur kwam.⁵³²

Het is gemakkelijk voorstelbaar dat Marie in haar nieuwe werkzaamheden een groeiende belangstelling stelde. Het moet zoveel zinvoller geleken hebben om een meisje te helpen, onderdak te bezorgen en leiding te geven, dan wederom een roman te schrij-

ven. En al was Marie uitgegroeid tot een - nog steeds - landelijk bekende auteur, zij was er de vrouw niet naar om die bekendheid omwille van ijdelheid uit te buiten.

De nieuwe werkkring die Marie koos, bracht haar in contact met een wereld die zij niet kende. Dat had zij waarschijnlijk gemeen met de andere dames van de Vereeniging. Niet alleen kwamen ze in direct gesprek met lagere standen, maar ook werden ze geconfronteerd met buitenhuwelijkse zwangerschappen, met bordelen, pooiers en hoeren, met bedrog en overspel, kortom met alles wat in een katholiek milieu geen plaats hoorde te hebben en waarvan een beschaafde vrouw ver weg diende te blijven. Maar de geestelijk adviseur had het gezegd: het werk was hoogstaand. De vrouwen waren het ook, en zij zouden de meisjes naar hun niveau trachten op te heffen. *De Tijd* zou regelmatig voorvallen uit het Vereenigingsleven publiceren. Het was een rauwe werkelijkheid, die in geen enkele dames- of meisjesroman van Marie ooit was voorgekomen.

Met haar zorg voor meisjes was de Vereeniging niet nieuw. In de vroeg negentiende eeuwse beweging van het Réveil waren dames als Betsy Groen van Prinsterer-van der Hoop (1807-1879) hen hierin voorgegaan. 'Amsterdam' was evenmin de eerste: in 1902 had een aantal katholieke vrouwen in het bisdom Breda een soortgelijke organisatie opgericht. Door heel Nederland werden in de jaren erna afdelingen en correspondentenschappen opgericht, die in meer of mindere mate met elkaar samenwerkten en met niet-katholieke organisaties in binnen- en buitenland. De belangrijkste inspiratiebron leek te zijn de *Union Internationale des Amies de la Jeune Fille*, opgericht in 1877.⁵³³ Deze bezat ook afdelingen in Nederland. Er bestonden verschillende organisaties die vergelijkbare doelen nastreefden, met als een van de oudste de toen nog bestaande *Nederlandsche Vereniging ter Behartiging van de Belangen van Jonge Meisjes*, opgericht in 1883.⁵³⁴ Het was een internationaal verschijnsel, voortkomend uit een toenemend bewustzijn van de risico's van vrouwenhandel en prostitutie. In de Engelse pers verschenen sensatieverhalen van de journalist W.T. Stead ('The Maiden Tribute of Modern Babylon') die in het buitenland herdrukt werden.⁵³⁵

Hoe hoogstaand het werk van de Vereeniging ook was, de prozaïsche werkelijkheid liet vooral moeilijkheden zien. Bestuursleden kwamen en gingen, elk jaar leken er weer meer meisjes te zijn die hulp nodig hadden en er bestond een pijnlijk tekort aan geld. Had de monseigneur al in 1904 gewezen op de noodzaak van donaties, die noodzaak werd steeds nijpender. Daarbij moet wel aangetekend worden dat de Vereeniging zich in haar ambities geenszins liet remmen door een schrale kas. Integendeel, bestuursleden keken naar de nood en maakten plannen, waarna de geldkwestie opgelost moest worden. De idealen waren belangrijker dan de fondsen. Enkele voorbeelden. In 1906 werden er twee kamers gehuurd aan de Prinsengracht 674, ruimtes bestemd voor bestuursvergaderingen en voor een zogeheten Bemiddelingsbureau: 'voor betrekkingzoekenden en werkgeefsters. Wij wenschen er op te wijzen, dat slechts meisjes van buiten geholpen worden, of zij, die een minder geschikt tehuis in de stad hebben.'⁵³⁶ Van buiten wilde zeggen: buiten de stad Amsterdam. De meisjes konden zich gratis inschrijven, werkgeefsters betaalden een gering bedrag.

Die meisjes moesten uiteraard katholiek zijn. Om hun achtergrond te leren kennen, onderhield de Vereeniging contacten met pastoors en burgemeesters in het land, en met correspondenten in verschillende plaatsen. Alles kostte geld en de huur van de Prinsengracht was hoog. De monseigneur liet tijdens zijn missen geld inzamelen, er werden zelatrices (propagandistes) aangesteld en de Zangvereeniging Caecilia van de RK Vereeniging Kunst en Vriendschap gaf een concert ten bate van de Vereeniging.⁵³⁷ Maar hoeveel geld er ook binnenkwam, de bestuursleden wilden altijd méér doen voor 'hun' meisjes. Het werk moest door kunnen gaan, en om eventuele donateurs van de noodzaak ervan te overtuigen, verschenen regelmatig gruwelijke berichten in de jaarverslagen en in *De Tijd*, over meisjes die gered waren uit bordelen of uit de handen van pooiers. In

1906 besloot men tot de instelling van een maandelijks tijdschrift, dat voorlopig onder leiding zou staan van de secretaresse mej. H.P. Lefébure.⁵³⁸

Een blijvende zorg vormde het zogeheten Stationswerk; waar dames zoveel mogelijk aanwezig moesten zijn om de katholieke meisjes van buiten op te vangen. Want men wist: 'We moeten dit nooit vergeten: als we een meisje redden, dan redden we een heel huisgezin.'⁵³⁹ Het lukte vaak niet om genoeg dames te vinden om de diensten vol te krijgen. Gelukkig waren er andere, niet-katholieke vrouwenorganisaties die ook stationswerk deden en de katholieke meisjes die zich als zodanig bekend maakten, naar de Vereeniging verwezen. Ook de medewerkers van het Amsterdamse bevolkingsregister waren behulpzaam; in 1907 werden er zo'n 400 tot 500 namen van katholieke meisjes die nieuw in de stad waren, doorgegeven aan de Vereeniging. De bestuursleden wilden alle meisjes bezoeken en waar nodig bijstaan. Mede daarom werden de statuten gewijzigd; in plaats van vijf, konden er nu maximaal elf bestuursleden zijn. De vooruitziende blik bewees meteen zijn waarde: in 1908 werden er maar liefst 1004 meisjes bezocht. Een ongelooflijk aantal: zelfs wanneer elk meisje slechts één keer bezocht zou zijn, gaat het om bijna drie bezoeken per dag. Op de april-vergadering werden dan ook extra bestuursleden gekozen: 'Mej. L. Hoorn, Mej. M. Sloot, Mevr. Hiltermann-Barth, en Mej. E. Olde-
weit.'⁵⁴⁰ Evenals Marie zullen ook de andere bestuursleden bekend zijn geweest in de gelederen: zij werden immers gekozen op basis van getoonde inzet en bewezen persoonlijkheid. Kunnen samenwerken werd jaar op jaar belangrijker, gezien de veelzijdigheid van de werkzaamheden en de organisaties waarmee men samenwerkte, zoals een bericht uit 1908 liet zien:

Tot de meisjes, die zich in bekend slechte tehuizen bevinden, werd een schrijven gericht en de ouders werden gewaarschuwd. Onder de veertig verdachte gevallen waren 25 Ned. meisjes, 4 Belgische, 8 Duitsche en Oostenrijksche, 3 Fransche. Tegenover velen stond men machteloos, vooral wegens onwil of onmacht der ouders. Eenigen hadden valsche papieren.

Aan de stationsjuffrouw van 'l Union des Amies de la Jeune Fille' en aan den heer Velthuyzen, secretaris van het Nat.-Informatiebureau tegen den Vrouwenhandel is men zeer veel verplicht.⁵⁴¹

En hierbij kwamen dan de vele huisbezoeken, de nuttige avondjes met de meisjes, de bemiddelingsbureaus en het voortdurend reageren op veranderende omstandigheden. Het werk nam alleen maar toe, en het bestuur vond:

Wat nu de vereeniging zelf aangaat in haar werken, is zeer waar dat de vereeniging is als een moeder: want het werk van een moeder is niet te bepalen. De omstandigheden bepalen die. Zeker is echter, dat, als voortgegaan wordt als tot heden, er door de vereeniging veel, zeer veel nut zal gesticht worden.⁵⁴²

Het bestuurswerk zal Marie zeer in beslag hebben genomen. En daarbij gebeurde in 1908 iets wat zij voor haar medebestuursleden en de rest van Nederland geheim wilde houden: onder het nieuwe pseudoniem Max van Ravestein publiceerde zij eindelijk haar katholieke roman.

10.3 Bij Ons

Met de zorg voor de roomse meisjes in Amsterdam, de hernieuwde omgang met de neefjes - die nu jonge mannen waren geworden - en de nabijheid van Chrisje, en met haar activiteiten voor Kunstkring De Violier, leek het leven van Marie gevuld. Het

enthousiasme voor de letteren dat ze aan het begin van haar carrière had gevoeld, leek geluwd te zijn. Maar haar plan om onder een nieuw pseudoniem een roman uit te geven, hield haar inmiddels al heel wat jaren bezig. Na het eerste voorzichtige polsen van Jan van der Lans in 1903, en de tevredenheid over zijn positieve reactie ('Nu 't valt mij mee dat gij mijn novelle las en drukbaar acht voor het Kath. Publiek.'⁵⁴³) was vermoedelijk een periode van twijfel en herschrijven aangebroken. In deze tijd hield ze zich als gewoonlijk bezig met kleine en grote rellen en ruzies in het katholieke wereldje. Ze was snel boos en kon lang wrok koesteren; in 1904 duidde ze Maria Viola nog steeds aan met 'die kwaaje meid van een Viola'.⁵⁴⁴ Al bewoog Marie Slood zich vermoedelijk vooral in katholieke kringen, zij was daarbij niet blind voor de fouten in eigen kring. Die wilde ze in de roman *Bij Ons* laten zien, op een scherpe en harde manier. Het gevoel voor humor dat ze in haar brieven liet zien, veranderde in de roman in cynisme, dat ze richtte op de kerkgang, de liturgie, de Maria-verering en andere katholieke gewoonten en gebruiken. De roman moest confronteren, schokken en tot nadenken stemmen bij het katholieke publiek. Na publicatie ervan zou een lezeres in *Boekenschouw* schrijven:

Ik heb alleen gelezen *Bij Ons* en vind het zeer mooi. [...] Ik was flauw Katholiek, doch ben gelukkig veranderd door de lezing van dit boek. Het wemelt in onze Maatschappij van half-Roomsche en slechte Katholieken, zooals hier worden beschreven; maar het is niet goed dat te willen verbergen. Onthullen en de wonden blootleggen is oneindig veel beter! Ik heb hieraan te danken een groot geluk. Mina v. d. W.⁵⁴⁵

Of Mina v.d.W. echt bestond, valt helaas niet meer te achterhalen. Misschien verschool de schrijfster zelf zich achter haar, of een van haar vrienden. De ingezonden brief was als olie op de golven bedoeld, want de gevoerde discussie over Max van Ravestein en zijn werk, moest natuurlijk spannend zijn met meningen voor en tegen. Maar de opmerking over 'half-Roomsche en slechte Katholieken' sneed hout waar het de roman betrof. Slechts twee personages leken de juiste katholieke weg te volgen, waarvan er een nog lang getwijfeld had.

Het centrale thema van *Bij Ons* is het gemengde huwelijk, en dan vooral het huwelijk tussen de katholieke man Alfred van Berne en de protestantse Louise van Elspeet. Het 'ons' uit de titel verwees naar de katholieke wereld die overwegend gesitueerd wordt in Amsterdam en die door Marie Slood niet al te positief werd beschreven. Dat was een bijkomende reden om anoniem te willen blijven; wanneer men wist dat Marie de auteur was, zou het publiek ongetwijfeld *Bij Ons* als een sleutelroman beschouwen. Al vormt de geschiedenis van dit gemengde huwelijk de rode draad in het boek, er komen diverse huwelijken voorbij waarbij vraagtekens gezet worden. Dat is de vraag die Max van Ravestein stelt: zijn liefde en een gedeeld geloof de enige voorwaarden voor een gelukkig huwelijk, of is stand belangrijker?

Allereerst Alfred en Louise van Berne. Ze trouwen met toestemming van ouders en kerk, en op voorwaarde dat Louise de kinderen een katholieke opvoeding zal geven. Al voor het huwelijk begint de verwijdering: zij voelt zich een 'indringster'.⁵⁴⁶ Alfred is uit gewoonte katholiek en vindt 'dat hij evengoed uit sleur als uit overtuiging zijne plichten waarnam, dat alle diepte aan zijn geloof en alle warmte aan zijn liefde ontbrak'.⁵⁴⁷ De katholieke kinderen - Louise had het beloofd - versterken de vervreemding tussen beide ouders. Ze zijn voor elkaar definitief onbereikbaar wanneer hun zoontje sterft, nadat hij bediend is met de katholieke sacramenten. Uiteindelijk is dit gemengde huwelijk een zeer ongelukkig huwelijk.

Dat een gedeeld geloof evenwel geen garantie voor geluk biedt, blijkt uit het huwelijk van Elsa van Erlenburg met Theo Duroy. Zij is te frivol voor hem, hij is te vroom voor haar. Elsa begint een affaire met een jongere huzaar en Theo heeft inmiddels zijn liefde

voor haar verloren: 'ik begreep dat mijn leven over was en mij niets anders meer overbleef dan mijn plicht.'⁵⁴⁸ Tot een scheiding komt het niet; zijn beginselen houden haar als het ware gevangen. Minstens even ongelukkig zijn de broer en zus van Elsa. Zowel Eduard als Minnie worden verliefd op iemand die wèl katholiek is, maar tot een andere stand behoort. Dat Eduard samenwoonde met een dienstbode, zag de familie door de vingers; maar toen hij van trouwen sprak, omdat Mientje zwanger was, veranderde dat, tot Eduards verbazing:

Ik begrijp mama niet, zeide de jongen, toen ik met Mientje leefde, wat zij heel goed wist, sprak zij er mij nooit over en nu ik aan haar zal goed maken en ons kind wettigen, beweegt zij hemel en aarde. Mien is roomsch, zoodra wij trouwen voor de kerk, zijn wij in orde met onzen lieven Heer en de burgerlijke wet. Wat kunnen wij beter doen? Ik houd innig van haar en zal met geen ander ooit gelukkig zijn.⁵⁴⁹

Dat geluk liet op zich wachten, ook nadat er meer kinderen kwamen. De oorzaak:

Mientje was een goed schepsel, maar zooals vele dienstmeiden, die zich in andere positie moeten bewegen, niet zelfstandig genoeg, zij kende de waarde van het geld niet. Nu er geen mevrouw was om haar te leiden, bleek zij slordig en vadsig.⁵⁵⁰

De geldproblemen die vervolgens ontstaan, leggen zowel druk op het gezin als op de familie. Elsa's zuster Minnie verlooft zich met Pierre Daswinkel, die eigenlijk Piet heet, en ook van mindere stand is. Maar zoals Minnie's moeder vindt: 'Hij is katholiek en dat vind ik veel waard'.⁵⁵¹ Desalniettemin komt het niet tot een huwelijk: tijdens een familiebezoek aan Piet in Twente gaat het aan beide kanten mis:

Minnie at niet veel. Zij vond de koffie ondrinkbaar, het brood taai, de boter alleen was goed. Moeder, dochters, vader zelf drongen maar altijd op meer nemen aan, haar keel was toegeschroefd, die atmosfeer bekleemde haar. Vader wilde vrouw en kinderen toonen, hoe hij zich volstrekt niet door die grootheid liet intimideeren, wel zeker, ik ben even goed als die deftige lui, zij moeten zich niet verbeelden dat zij meer zijn dan ik, mijn zoon is officier, wat blief? een man van eer, die bleeke juf hoeft niet te denken dat zij hem zoo'n gunst bewijst als zij hem nemen wil. Ik lap al die kak van de stadslui aan mijn hak.⁵⁵²

Naast deze en andere moeizame echtverbintenissen zijn er twee relaties die merkwaardig genoeg wel gelukkig lijken te zijn. Nancy van Erlenburg trouwt met de Joodse Leo Wailer. Al delen ze niet hetzelfde geloof, ze zijn wel van dezelfde stand en daarbij verliefd op elkaar. De bruid past zich snel aan: 'Nancy scheen in uiterlijk en manieren reeds geheel tot het ras van haar nieuwe familie te behooren.'⁵⁵³ Maar de ideale liefde is die tussen Felix van Erlenburg en Pia van Berne, die juist niet leidt tot een huwelijk. Beiden katholiek, uit dezelfde stand en vol liefde voor elkaar. Het is Pia die Felix religieuze leiding geeft, waardoor hij uiteindelijk priester wordt. Beiden offeren de aardse liefde op voor de Goddelijke liefde. Die richtlijn was het waarschijnlijk die het leven van de ingezonden briefschrijfster veranderd had: Pia is de enige ideale katholiek. Max van Ravestein gaf een oordeel over de slagingskans van huwelijken: geloof is niet voldoende, liefde evenmin, stand is de bepalende factor. Maar het hoogste is de verhouding van het persoonlijk geweten ten op zichte van God, zoals bij Felix en Pia.

Bij Ons werd breder besproken dan de voorgaande romans van Marie. Het was echter

niet alleen de inhoud, maar ook de persoon van de auteur die de aandacht trok, tegen alle bedoelingen van Marie in. Die nieuwsgierigheid was te wijten aan uitgever Veen, die in de boek aankondiging geschreven zou hebben dat het hier 'een zij, die zich onder pseudoniem verbergt' betrof.⁵⁵⁴ Goed voor de publiciteit, dat wel. En Marie had nog zo benadrukt in een brief aan Veen, dat ze 'tot allen prijs' haar identiteit wilde bewaren.⁵⁵⁵ Hoe dan ook, het raadsel was geboren, en de oplossing ervan zou even grote opgang maken als deze en de volgende romans van Max van Ravestein. Marie's werk kreeg weer aandacht, zij telde weer volop mee. Zij, een vrouw van 55 jaar, had revanche genomen op de Maria Viola's die meenden dat ze tot het verleden behoorde.